

рідкісним багатством душі, здатністю «інтимно» переживати всі художні твори, уболівати за їх авторів і персонажів, – тут, коли хочете, таємниця його особистості, якщо може бути названо «таємницею» його глибокий і цілісний народний характер і його уміння сіяти «красу і розум». Усе це – завдяки творчому діалогові нашого сучасника з аналізованим автором та винесеним із глибин макрокосмосу українських і зарубіжних письменників «дивних перлів», із яких зроблено витончене намисто.

«Сонця контур старовинний», помітний навіть поза хмарами, супроводжує професора Миколу Ткачука та його численних учнів усюди – і під склепіннями західноукраїнських католицьких храмів, чії стрілчасті шпилі символізують безперестанний рух до Неба; і в дрогибицькій долині, здалеку схожій на чарівну країну; і на дорогах Київщини, Галичини, Волині та Поділля, де, углибаючи в передосіннє спасівське тепло, щедро роздає винний аромат Рідне Слово.

Наприкінці варто наголосити: Ювілейний збірник «Життя зі словом» вміло упорядкували Микола Зимомря, Іван Зимомря та Олександр Ткачук.

Наталія Науменко, проф. (Київ)

Чистий простір в саду золотих троянд

*(Микола Зимомря. Дзвін для ангелів: образки. –
Ужгород: ФОП Бреза, 2014. – 148 с.)*

У блискучій повісті «Золота троянда», присвяченій секретам мистецтва, К. Паустовський писав: *«Неспровною є істина, яка стосується письменницької майстерності, зокрема роботи прозаїків. Вона полягає в тому, що знання суміжних галузей мистецтва – поезії, живопису, архітектури, скульптури та музики – надзвичайно збагачує внутрішній світ прозаїка й надає особливої виразності його письму. Воно наповнюється світлом та фарбами живопису; місткістю та свіжістю слів, властивими поезії; співмірністю архітектури; опуклістю й ясністю ліній скульптури; ритмом та мелодійністю музики».*

Гадаю, що добрий знавець поетики синтезу мистецтв, Микола Зимомря недаремно дав своїй новій збірці прозових мініатюр «Дзвін для ангелів» підзаголовок «образки». Насамперед це спонукає пригадати українське письменство кінця XIX – початку XX століть, коли авторські жанрові класифікатори – музичні (імпровізація, ноктюрн, фантазія) або малярські (образок, а також шкіц, замальовка, етюд, акварель, фрагмент) – ознаменували собою появу значної кількості різновидів новели, розбудову новелістики як окремого жанрово-стильового масиву літератури.

Уважний погляд на поетику образків М. Зимомрі дозволяє назвати їх новелами. Новела – це мистецтво жанру в найчистішій формі, що склалося в давнину в тісному зв'язку з магією та міфом. Сам жанр новели та його еволюція у жанровій системі української літератури різних періодів – від кінця XIX до початку XXI століття – засвідчує собою одвічне прагнення до пізнання нового, до створення нових форм осягнення світу.

Тому новела, особливо у сучасній літературі, важлива як жанр, що стоїть на перехресті всіх літературних родів: епіки (розповідь про незвичайний випадок), лірики (увага до внутрішніх переживань, темпоритм оповіді) та драми (внутрішня драматургія новел, головними дійовими особами яких є оповідач, різні прояви його alter ego).

Гранична стислість, якої новітні майстри новели досягають наприкінці XX – на початку XXI століть, – це наслідок «зосереджуючої миті життя та особливих композиційно-стилістичних прийомів, які щільно сполучають образи, аби викликати швидкоплинний спалах думки, почуття, настрою, вичарувати цілокупне враження від душевного стану чи грані характеру дійової особи» (В. Фащенко). Зразки цього жанру належать перу Михайла Коцюбинського, Володимира Винниченка, Василя Стефаника, Івана Чендея.

Засадничим принципом творення образу персонажа у Миколи Зимомрі виступає незглибиме усвідомлення причетності до минулого, сучасного й майбутнього України. Натура прозаїка виявляється на рівні поліфонічного світу ідей та образів, спрямованих на предметне осягнення соціальних і морально-етичних реалій другої половини XX – початку XXI століття, закрююючи кожну розповідь у метафоричному ключі:

«Відомо: комусь неважко запалити вогонь. Ні, не йдеться про Віфлєємський. Хтось запалить невеличке багаття, а з нього вискотиться одне згарище. Та надто нелегко посіяти, власне, викресати іскринку для світлого полум'я. Таке спроможна вчинити тільки погідна в усьому людина. Вона йде на прою з усім, що множить навкруг лихі пожадання» («Настрій»).

Письменник повсякчас звертається до свіжих тем, актуальних проблем, неординарних конфліктів, непересічних постатей. Ще під час читання збірки художньо-документальних нарисів Миколи Зимомрі «Час і життя» (2012) можна було переконатися, що автор обрав напрочуд надійну стратегію гірської подорожі. Він успішно послуговується правилом, яке можна сформулювати так: «не просто оминати небезпечну розколину між скелями, а слід побудувати через неї міст, щоб і ті, хто йде за провідником, могли відчутти руку того незримого Ангела-хранителя, який допомагає подорожньому подолати шлях».

Не випадковим у цьому розрізі є факт, що перша опублікована ще 1962 року новела Миколи Зимомрі звалася «Вишиванка». Саме такий, «вишиваний» погляд на життя своїх країн та спроби показати його у хрещатому узороччі власної душі – райського саду золотих троянд – зумовили індивідуальний стиль творця таких «живих образків», як «Живий хрест», «Покрівці «Срібні сльози», «Зозуліні черевички». Цей стильовий ключ можна було б визначити як «пост-експресіонізм стефаниківського гатунку з багатоколірною орнаментациєю закарпатського писанкового узору». Є ще одна ознака, на яку не можна не зважити. Це надзвичайно багата синонімія до дієслів, що позначають головні етапи життя, надто ж – народження людини. Так, Микола Зимомря воліє говорити про свого сучасника не просто «з'явився на світ», чи «народився», а скаже:

«Передвічний благословив струмені живої води на час його [Михайла Волощука] народження»; «...малинові дзвони несуть веселе й добре в казкову даль батьківських коренів» (йдеться про Я. Грицковяна); «Василь Поп вперше побачив світ під високим небом Хуста... Звідси в тиху та ясну погоду зримо видніються все ще живі руїни древнього замку»; «Петро Гудивок привітав білий світ на Великдень»; марафон життя Романа Гром'яка «започаткувався... під теплим по-весняному нескрипучим дощем

21 березня 1937 року»; «Що ж то був за світ, який Ігор Добрянський побачив 3 травня 1955 року? Час був зачарований... («Час і життя»).

Микола Зимомря, наголошуючи у своєму нарисі на знакових фактах біографії автора-персонажа образків (названого чи то повним ім'ям, чи ім'ям без прізвища, чи то просто займенником Він), скеровує думку реципієнта й до його естетичних поглядів. Можна звернутися до Павличкового опису творення поезії, написаного в унісон із «Секретами поетичної творчості» Івана Франка: *«У першому «гарячому» і священному періоді [творчого процесу], коли відбувається ніби виверження з глибин підсвідомості забутих вражень, відкладених там життєвим досвідом образів, поет формує лавину почувань і думок словами... Але творчий процес, хоч яким би він був психічно складним, загадковим, індивідуальним, і непіддатливим для найменшого змеханізування, все-таки, мабуть, у кожного поета перемежується або завершується «технічним періодом», коли спадає емоційна напруга, втихомирюється розбурхана фантазія, а свідомість аналізує недоліки або достоїнства писаного чи вже в чорновому варіанті закінченого вірша.*

Саме в цей «технічний період» своєї праці поет може скористатися справжнім словником рим, щоб надати змістові й формі свого твору більшої гармонії, самій формі більшої досконалості, щоб, крім усього іншого, через неповторюваність рим зберегти неповторність свого нового творіння».

Чи не таким шляхом творилися й творяться поетичні нариси та есе Миколи Зимомрі? Тому жанрову належність «Дзвону для ангелів» можна схарактеризувати не просто як зібрання нарисів і прозових мініатюр, а й як новітню модифікацію *роману в новелах* – жанру, котрий постав в Україні ще в добу «Розстріляного Відродження», зусиллями Юрія Яновського, а нову актуалізацію отримав під пером Олесь Гончара. Такий висновок щодо збірки М. Зимомрі доцільний і тому, що у невеликій за форматом книзі – лише 148 сторін – поєднано широкий романічний розмах із гранично стислою новелістичною структурою.

Архітектоніка роману в новелах характеризується щільною сконцентрованою подій в окремих його епізодах, підкресленням найістотнішого в поведінці персонажів, вилученням «ретардацій»,

які часто гальмують розвиток дії. І ця сконцентрованість частогусто приводить до того, що Wendepunkt – концептуальний елемент новели – стає «невидимим», а іноді оприявненим через три зірочки. Помітний розвиток дії, через три крапки йде розв'язка... а де ж традиційна кульмінація – найвищий момент оповіді? Як, наприклад, у творах «Золота бринза», «Жалива в серці», «Дзеркало», «Пароль гри», «Чесна печаль».

Кожен має пережити свій Wendepunkt. Письменник – не оператор із камерою, котрий фільмує все без розбору, що потім буде названо... «теленовелою». І у «Дзвоні для ангелів» фігура недовольності – по-новому актуалізований прийом: спроба приховати від читача кульмінаційний момент (адже не дарма полатині *culmen* – це «вершина»), аби він потім здійснив своє «сходження» й отримав задоволення від контакту з небом.

У багатьох новелах свого «роману» Микола Зимомря подає виразний соціально-психологічний портрет одного, іноді двох персонажів, показує героїв у найгостріших зіткненнях і таким чином через мозаїку окремих новел створює широку панораму життя. З перших сторінок збірки «Дзвін для ангелів» інтригує читача розмаїття заголовків. З них прозирає панорама карпатського дивосвіту: «Музика на прю з вітрами», «Золота бринза», «Едельвейс», «Зозулинні черевички», «Пейзаж з образом», «Бурштиновий метелик», «З полонинського вершка», «Густа листва», «Яструби», «Сонцевіт», «Франкове свідчення», «Лесині листи», «Келих із живою водою» та інші.

Досвідчений реципієнт у кожній частині цієї мозаїки знайде віддзеркалення баченого, чутого, пережитого раніше – або через художні твори, або з власного життя. Отже, типове у типових обставинах. Наприклад, окремі колізії новел («Пожовкла травиця», «Туман над долиною, або Знак тяжкої дороги», «Зла тінь», «Едельвейс») мають – в ключі типологічних зіставлень – перегуки з повістями Анатолія Дімарова «Боги на продаж», «Попіл Клааса»; інший, молодший співтворець, може, знайде сяку-таку схожість із есеїстикою Івана Андрусяка (збірка «Дуби і леви»). А ось «Сонце у темряві» і «Знак болю» наче візуалізують перед кожним події не такого давнього минулого – січня-лютого 2014 року. Авторці цих рядків випала нагода поспілкуватися з Миколою Зимомрею саме в той бурхливий студений день, коли 20 лютого в Інституті філології

Київського національного університету засідала спеціалізована вчена рада. У розмові він окреслив для себе ситуативну подію, що тоді склалася, специфічним акцентом: «Ось ті чотири дні, які потрясли мою душу; мене тягне Бог до Будинку, який весь у полум'ї на Майдані».

...Попри виразну метафоричність і пісенне інструментування, варто зазначити особливу лаконічність і подеколи «містичність» низки образків, чому посприяло так зване «непряме зображення». Тут варто згадати хрестоматійний приклад із доробку А. Чехова – опис місячної ночі, повторений у різних варіаціях: *«На дорозі блищала шийка від розбитої пляшки й чорніла тінь млинового колеса»*.

Цєю фразою передано відразу декілька ознак погожої ночі. Об'єктом непрямого зображення є деталь «місяць», не заявлена словом, проте присутня у мові: без його яскравого світла ані скло не блищатиме, ані млинове колесо не відкидатиме тіні. Відчувши та осмисливши цю деталь, читач сам створює враження місячної ночі. До речі, колесо стало однією з концептуальних деталей художнього оформлення книги, що належить Василеві Зимомрі. Йдеться про елемент колісничі Святого Іллі, оточеного ангелами, на аверсі; на реверсі ж – квіткоподібне колесо-сонце, на тлі якого постає вербалізований портрет автора та його витвору. Поділяємо думку, яку висловив визначний український літературознавець і письменник Любомир Сенік: *«Книжка «Дзвін для ангелів» містить добірку поєднаних між собою образків-мініатюр, одне слово, своєрідних етюдів, вихоплених творчою уявою з безпосередньо пережитого, побаченого, почутого... Зразки малої прози... містять наповнені ліричним струменем змістовні ремінісценції, в яких домінують авторські переживання за сенс чесно жити на землі»*.

Впадає в око вдала запопадливість: у своїх образках Микола Зимомря оживлює образи довкілля, спонукуючи читача замилуватися красою природи, пробудити любов до неї, згадати відомі змалку казки, пісні, прислів'я та приказки. Конкретність деталей пов'язана з історичними асоціаціями, фольклорною символікою, і все разом творить яскраву мозаїку олюдної природи. Способами непрямого зображення постатей української культури – не називаючи їхніх прізвищ, а інколи й імен, – прозаїк

моделює образ митця та його довкілля через чуттєві та логічні константи, виявляючи свободу у доборі прийомів такого моделювання. Потім, при уважному вчитуванні в кожну репліку, просіюючи крізь свій досвід наведені у тексті реалії, назви творів, біографічні реалії, читач розкодує загадку автора. І охоплює його суто аристотелівське відчуття катарсису, радість упізнання персонажа й відчуття причетності до дивосвіту його архітворів.

Наприклад, із кількох висловів нарису «Спонука», герой якого – «пан Анатолій на калиновому мості», котрий «належить до ціла до тих майстрів, хто мислить себе без галасу та всіляких винагород», котрий «творить не задля пози, а для внутрішнього поклику» в уяві досвідченого у поезії знавця виникає філігранний образ героя. І після прочитання образка переконуєшся, що мова – це справді модель Всесвіту, це «світ світів». Адже йдеться в ньому про самотнього поета-мовотворця Анатолія Мойсієнка, творця «шахової поезії» та паліндромного сонета, «золотих есе» осені та «мови чебреців», якою звучить «сюжет ранковий».

Мистецька синестезія – явище, яке особливо гостро актуалізується в добу зламу століть. Творчий доробок А. Мойсієнка – промовистий тому приклад. Саме це дозволило свого часу відомому поетові-пісняреві Й. Фиштику твердити, що співець Чернігівських садів «явив нову дикцію в сучасній українській літературі», а М. Зимомрі – констатувати, що ця «нова дикція» увійшла в повну силу.

А ось нарис, чия назва створює «горизонт очікування» чогось суворого, небезпечного та водночас величного й веселкового – «Відвічний водоспад Ніагара». По кількох рядках читаємо: *«...несподівано навчитель розгублює останнім часом свою колишню потужність. Може, саме тому нині окремі слова стали такими важкими й невимовними. Щоправда, на селі це можна почути колись часто вживані сполуки: «Дякую красно»; «Вибачте, прошу». Так, згадуємо те, що минуло тільки тому, бо нерідко пересихає горло, коли сьогодні навкруг так багато дрібного й мізерного. Того, що заважає бути учителеві справді провідником поміж зрілими та дітьми. Неначе відчуваєш серпневу спрагу, хочеться пити, але не мовчати...»*

Суворість і небезпека відлунюють у занепокоєності автора станом української мови, забуття цілого масиву слів та занепаду

прадавніх традицій повсякдення. Але більше – знеособлення людини, зокрема вчителя, втрата нею тієї первозданної місії, котру кожному дає Бог і котру Іван Франко визначав як «життя для людей». І що ж пропонує Микола Зимомря, аби зупинити ці руйнівні процеси й повернути людині її сутність? Передусім звернутися до прикоріння свого роду:

«Господи, де ж то позначене місце з географічним центром Європи? Кожний допитливий школяр знає напевно: то село Дулово, що розташоване на Срібній землі – в Закарпатті. Чи воно насправді є фактом? Так чи не так, а пам'ятний знак як свідчення стоїть поблизу Дулова. І не перестає радуватися. Хоч наш співрозмовник зі Сходу, а для нього всі місцини в сонячному Закарпатті по-материнському милі й рідні.

Такою лагідною видалася того незабутнього дня бесіда зі співрозмовником Анатолієм...»

І відразу суворість Ніагарського водоспаду змінюється тисячею веселок проти сонячного проміння (побачених нехай і по телевізору, а кому пощастило – то й наживо): «...співрозмовник вмів приголубити увагу двох слухачів то китицею віршованих строф з-під пера Шевченка, Франка, Лесі Українки, а також трьох Василів – Симоненка, Стуса, Голобородька (звісно, для нього найбільш зручно – з пам'яті), то дзвінким співом запальної пісні «Ой, у лузі червона калина похилилася...»

Словом, щось виразно добре, щире та до болю привітне виринає з його роздумів про долі людські. Ага, звідкіль його привітність?.. В його уяві – образ Срібного птаха: летить до рідного села з красномовною назвою Привітне».

І от секвенція рельєфних образів – «співрозмовник зі Сходу Анатолій», неперевершений знавець «китиць віршованих строф», пісня «Ой у лузі червона калина похилилася...», «образ Срібного птаха», село Привітне Мурованокуриловецького району – складається в цілісний портрет: уродженець Вінниччини Анатолій Гуляк, літературознавець, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, відомий зокрема й знанням напам'ять величезного числа віршованих і прозових текстів української літератури. І відтак зрозумілою стає метафора водоспаду, котрому ім'я дали індіанці (Ніагара – «великий шум»),

як символічний синонім незнищенності українського народу, його звичаїв, традицій, світогляду й мови.

...Крізь основні об'єкти мистецького зацікавлення неважко помітити різнопланову, почасти суперечливу постать Майстра – ліричного і водночас палкого, нестримного, але завжди відвертого й правдивого, згодного вдаватися до «дражливих» тем, осмислювати найважчі проблеми доби. Як наслідок – багата галерея образів, характерів, які репрезентують світовідчуття автора й оцінювання людини в її соціальній і духовній самобутності.

Мова «Дзвону для ангелів», лірична та публіцистична водночас, розкриває читачеві (перекладаючи вислів С. Крижанівського з нарисів про Максима Рильського) два головні секрети: «таємниці природи та таємниці мистецтва».

До тлумачення цих секретів по-різному підходять і автор, і реципієнти. Невіддільність світу людини від світу природи, утвердженням якої й є словесна творчість, виявляється як у проєціюванні картин карпатського довкілля на емоційний стан оповідача або розповідача, так і у введенні в пейзаж мистецьких мотивів та історичних алюзій.

Для Миколи Зимомрі це передусім запозичені з фольклору та книжної поезії назви, цитати й образи, імена багатьох особистостей. Тут І. Орлая, Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, Лесі Українки, В. Пачовського, О. Олеся, В. Гренджі-Донського, Ф. Потушняка, Андрія та Валентини Малишків, В. Симоненка, В. Стуса, П. Скунця, Ф. Зубанича, В. Коротича, Д. Павличка, Я. Поліщука, О. Астаф'єва, А. Мойсієнка, Л. Сеника, Е. Андієвської, Т. Карабовича, Д. Кременя, Д. Луценка, М. Вінграновського, Т. Мельничука...

Цю рецензію прагну завершити рядками з мініатюри «Образ»: «Руки ожередять непорушні снопи, а погляд втомленх очей раз-у-раз здіймається до неба – спека надломить його і лавиною упаде дощовиця. По якійсь хвилі небо – розколоте навпіл блискавкою – знову гармоніюватиме кольорами: веселка, як обмерезаний сніп, звисатиме над урвищем Пікашик. На її тлі ввижається мені образ Матері... її мелодія зі словами: «Україно, мамко моя, / Україно, няньку мій! / Я за тебе, Україно, / Муки тяжкії терпів!»

Враження М. Зимомрі, авторитетного письменника-літературознавця, від знайомства з автором (чи то особистим, чи з книжок), із його художніми та науковими творами, своєю чергою, зумовлюють усі подальші сприйняття та переживання, й у результаті формується портрет унікальної людської особистості з лише їй притаманним складом розуму, волі, душі. Так, справжній носій пера здатен прозріти нові й нові штрихи цього портрета. Власне, так, як це зробив і ще, сподіваємося, зробить Микола Зимомря у його майбутніх творчих змаганнях.

Микола Ткачук, проф. (Тернопіль)

Жанрова природа лірики у колі сучасних літературознавчих досліджень

(Назарець В. М. Жанрові модифікації української адресованої лірики: монографія / Віталій Миколайович Назарець ; ПВНЗ «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука». – Рівне: О. Зень, 2014. – 384 с.)

Процес розвитку сучасної літературознавчої науки засвідчує, з одного боку, ускладнення традиційного термінологічного апарату, що ним здавна послуговуються теоретики літератури, а, з другого – залучення до усталеного термінологічного колообігу нових понять, які відображають світоглядні засади мислення, притаманні науці нової доби. До числа подібних понять і відноситься категорія адресованої лірики, якій присвячує своє монографічне дослідження Віталій Назарець. У монографії адресовану лірику потрактовано як загальне означення такого метажанрового утворення, що охоплює поетичні жанри з підкресленою адресною настановою, інакше кажучи, жанри, в яких